

YÛSUF SÂHİBÜ't-TÂBA' KÜLLİYESİ

Doğudan ve güneyden evlerle çevrilmiş olan hamamda üzeri çapraz tonozla örtülen hollerden düz atkılı bir kapı ile soyunmalığa girilir. Orta bölümü dört sütun üzerinde yükselen 6,50 m. çapında bir kubbe, yanları çapraz tonozlarla örtülü merkezî plan şemasına sahip soyunmalıklardan sonra üzeri beşik tonozlarla örtülü, üç ayrı mekân halinde düzenlenen ılıklik gelmektedir. Bunun sonundaki bir kapı ile bir tarafında helâların yer aldığı ince uzun holden sıcaklık bölümüne geçilmektedir. Sıcaklık, dört sütuna dayanan 3,90 m. çapında bir kubbe ile örtülen orta bölümle bunun çevresinde çapraz tonozlu yan kısımlardan meydana gelmektedir. Çapraz tonozlar birbirine kemerlerle bağlanan yanlardaki ikişer sütuna oturmaktadır. Batısında beşik tonozlu küllhan yer almaktadır. Yûsuf Sâhibü't-Tâba' Külliyesi, Osmanlı devrinde Tunus'ta az sayıda inşa edilen külliyelerin en önemlilerindedir. Plan şeması bakımından Hafsîler'den kalan Halk Camii'ne (XIV. yüzyıl veya daha önce) benzer. Duvara bağlı üçer sütunun üzerindeki kemerlere oturan pandantif geçişli kubbe ile örtülen türbedeki düzenleme Tunus'taki Ali Paşa (1756-1757) ve Bey (XVIII-XX. yüzyıl) türbelerini andırmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

G. Marçais, *Manuel d'art musulman*, Paris 1927, II, 850; a.m.f., *L'architecture musulmane d'occident*, Paris 1954, s. 464; Slimane Mostafa Zbiss, *Monuments musulmans d'époque husseynite en Tunisie*, Tunis 1955, s. 13; a.m.f., *Les monuments de Tunis*, Tunis 1971, s. 24, 52, 57-69; a.m.f., *La medina de Tunis*, Tunis 1981, s. 20, 30, 34; Hasan Hüsnî Abdülvehhâb, *Hulâsatü Târîhi Tunis*, Tunus 1963, s. 194-195; *Les mosquées de Tunisie*, Tunis 1973, s. 38; D. Hill - L. Golvin, *Islamic Architecture in North Africa*, London 1976, s. 98; Mohamed Masmoudi - Jamila Binous, *Tunis: la ville et les monuments*, Tunis 1980, s. 113-114; Muhammed b. el-Hoca, *Târîhu me'âlimi't-tevhîd fi'l-kadîm ve fi'l-cedid* (nşr. Hammâdî es-Sâhilî - Cîlânî b. Yahyâ), Tunus 1985, s. 212-224; Kadir Pektaş, *Tunus'ta Osmanlı Mimari Eserleri*, Ankara 2002, s. 31-35; S. Zmerli, "Une figure oubliée Youssef Saheb et-Tabaa", *RT*, XXXVII (1935), s. 37-50; A. Pellegrin, "Mosquées et zaouïas de Tunis", *Chaiers Charles de Foucould*, sy. 2, Paris 1950, s. 231; R. Brunschwig, "Tunus", *IA*, XII/2, s. 66.

KADİR PEKTAŞ

YÛSUF SÛRESİ

(Sûre Yusuf)

Kur'an-ı Kerim'in on ikinci sûresi.

Nübüvvetin 8-10. yılları arasında nâzil olmuştur. İlk üç âyetiyle 7. âyetinin Medine'de nâzil olduğu yolundaki rivayet isabetli görülmemiştir. Nüzûl sebebi, sahâbi-

lerin Hz. Peygamber'den kıssa niteliğinde âyetler okumasını talep etmeleridir. Sürenin geliş hikmetini Resûl-i Ekrem'i tesselli etme şeklinde açıklayanlar da vardır. Zira burada kardeşlerinin Yûsuf'a ziyet ettiği anlatılmaktadır; dolayısıyla Resûlullah'a da kendi kavminin ziyet ettiğine, fakat sonunda Yûsuf'un üstün gelmesi gibi Resûlullah'ın da inananlara karşı zafer kazanacağına işaret vardır (Taberî, XII, 195-196, 201, 221; Âlûsî, XII, 500-501). Yûsuf sûresi 111 âyet olup fâsılası "ر، ل، م، ن" harfleridir. Son âyetinde de belirtildiği üzere sûre kıssadan hisse alma hedefine yöneliktir. Yûsuf sûresinin başında muhtevasının apaçık Kur'an'ın âyetlerinden olduğu vurgulanır ve ilk muhataplarınca anlaşılabilmesi için Arap diliyle indirildiği bildirilir. 3. âyette Hz. Peygamber'e hitap edilerek kendisine daha önce bilmediği "ahsen-i kasas"ın anlatılacağı ifade edilir. Müfessirler bu terkibe "geçmiş zamanlarda vuku bulmuş en güzel olaylar bütünü" veya "geçmişte cereyan etmiş bir olayın en güzel şekilde anlatılması" mânasını vermiş, Ebû Mansûr el-Mâtürîdî ahsen-i kasası "en doğru kıssa" diye yorumlamıştır (*Te'vilâtü'l-Kur'an*, VII, 269). Şehâbeddin el-Âlûsî, Yûsuf kıssasının en güzel oluşunu şöyle açıklar: Kıssa haset edenle edilen, efendi ile köle, şahitle hakkında şehâdet edilen, âşıkla mâşuk, hapiste kalanla serbest bırakılan, bollukla kıtlık, günahla başışlanma, ayrılıkla vuslat, hastalıkla sıhhat, zilletle izzet gibi zıtlıklar içermekte ve hase-din mahrumiyet doğurduğu, sabrın kurtuluşun anahtarı olduğu, aklın duygulara galip gelmesinin hayatın düzenini sağladığı bildirilmektedir (*Rûhu'l-me'ânî*, XII, 507; ayrıca bk. AHSENÜ'l-KASAS).

Yûsuf rüyasında on bir yıldız güneşin ve ayın kendisine secde ettiğini görür ve bunu babası Ya'kûb'a anlatır. Ya'kûb ona, şeytanın tahrikiyle kendisine kötülük yapabileceklerini belirttiği kardeşlerine bu rüyayı söylememesini tembih eder; Cenâb-ı Hakk'ın kendisini seçkin bir konuma getirip rüyaları tabir etme bilgisini öğreteceğini, daha önce ataları İbrâhim ve İshak'a lutfettiği nimetleri ona ve Ya'kûb soyuna da lutfedeceğini müjdeler. Öte yandan Yûsuf'un üvey kardeşleri, babalarının Yûsuf'a aşırı düşkünlüğünden duydukları rahatsızlığı dile getirerek onu öldürmeyi veya uzak bir yere götürüp bırakmayı müzakere ederken içlerinden birinin teklifiyle Yûsuf'u bir kuyuya atmaya karar verirler. Daha sonra babalarının yanına gelerek kırdı beraber gezinip eğlenmeleri için Yûsuf'u kendileriyle göndermesini isterler.

Ya'kûb, oyuna daldıkları bir sırada Yûsuf'u bir kurdun kapmasından endişe ettiğini söylese de onlar böyle bir şeyin asla mümkün olamayacağını ifade ederek Yûsuf'u alıp götürürler ve kararlaştırdıkları gibi bir kuyuya atarlar. Akşam ağlayarak babalarının yanına dönerler; Yûsuf'u kurdun yediğini ileri sürüp kanla boyadıkları gömleğini ona gösterirler. Ya'kûb, oğullarının sözlerine inanmadığı gibi kanlanmış gömlekte herhangi bir yırtık da göremez (Taberî, XII, 213-214) ve sabırla, tevekkülle Allah'a sığındığını belirtir. Diğer taraftan Yûsuf'un atıldığı kuyunun civarından geçen bir kervanın mola vermesi esnasında su bulmaya giden su taşıyıcısı kovasını kuyuya salınca kovaya tutunan Yûsuf'u yukarı çeker. Taberî'nin rivayetine göre o yörede bekleyen kardeşleri Yûsuf'u kervan mensuplarına az bir bedelle köle olarak satarlar (a.g.e., XII, 221-223, 227).

Kervan mensupları Yûsuf'u Mısır'a götürüp üst konumdaki saray mensuplarından birine (aziz) (bk. Safedî, vr. 214^{a-b}) satarlar. Aziz, hanımına Yûsuf'a iyi bakımını tembihler ve onu evlât edinebileceklerini söyler. Sürenin bu âyetinde (âyet 21), Yûsuf'un, kendisine hayat tecrübesi kazandırmak ve gördüğü rüyanın gerçekleşmesine başlangıç teşkil üzere Mısır'a yerleştirildiği beyan edilir (Taberî, XII, 229-230). Yûsuf ergenlik çağına gelince azizin karısı (Züleyha) ondan murat almak ister, zira bir hadiste belirtildiğine göre (*Müsned*, III, 286; a.e. [Arnaût], XX, 441) Yûsuf çok yakışıklı bir gençti. Daha sonra kadının şiddetli arzusu karşısında -eğer rabbinin kesin uyarısı (burhan) olmasaydı- Yûsuf'un

Yûsuf sûresinin ilk âyetleri

da ona meyledeceği ifade edilir; ancak Allah ihlâslı kullarından olan Yûsuf'u kötü ve çirkin şeylerden kurtardığını belirtir (âyet 24). Taberî burada Yûsuf'a nisbet edilen meyil ve rabbinden gelen burhanla ilgili birçok rivayeti naklettikten sonra bu hususta kesin bir şeyin söylenemeyeceğini vurgular (*Câmî'u'l-beyân*, XII, 239-250); Mâtürîdî de benzer bir görüş zikreder (*Te'vilâtü'l-Kur'ân*, VII, 290-293). Ardından, Züleyha'nın bu olanlara kocasının vâkıf olması üzerine Yûsuf'u suçladığı, fakat Züleyha'nın yakınlarından birinin hakemliğiyle onun suçluluğunun ortaya çıktığı belirtilir. Bu sırada şehirdeki bazı kadınların Züleyha gibi soylu bir hanımın kendi kölesinden murat alma sevdasına düşmesini kınayınca Züleyha onları evine yemeğe davet edip Yûsuf'u karşılarına çıkarır. Kadınlar gördükleri güzellik karşısında şaşkına dönerler ve sofraya konan meyvelerin yerine bıçakla ellerini keserler; bu güzellikteki birinin beşer değil üstün bir melek olabileceğini söylerler. Züleyha da kendisinin Yûsuf'tan murat almak istediğini ve onun buna karşı çıktığını itiraf eder. Buna rağmen dedikoduları önleyip olayı unutturabilmek için Yûsuf hapse atılır. Hapiste melikin hizmetkârlarından iki kişi ile karşılaşır, onların gördükleri rüyaları dinler; önce kendilerini tek Allah inancına davet eder, ardından da rüyalarını yorumlar ve rüyalar Yûsuf'un söylediği gibi gerçekleşir. Bir süre sonra melik de bir rüya görür. Kendi tabircilerinin bir türlü yorumlayamadığı ve kâbus diye nitelediği bu rüyayı, Yûsuf'un hapisten çıkan ve cezalandırılmayan arkadaşının kendisini hatırlayıp ondan bahsetmesiyle gönderildiği hapishanede Yûsuf yorumlar. Rüyada yedi bolluk yılından sonra gelecek yedi kıtlık yılı için alınacak tedbirler anlatılır. Bunun üzerine melik Yûsuf'u huzuruna getirmelerini emreder. Ancak Yûsuf kendisine yapılan suçlamanın açıklığa kavuşturulmadan hapisten çıkmayacağını belirtir. Melik daha önce Yûsuf'u gören kadınları çağırıp işin aslını sorar; onlar da Yûsuf'un kötü bir davranışını görmediklerini söylerler. Bu sırada Züleyha da kendisinin Yûsuf'tan kâm almak istediğini, onun bir suçunun olmadığını söyler. Bu haber Yûsuf'a ulaşınca Yûsuf'un şu meşhur cümleyi söylediği bildirilir: "Yine de ben nefsimi temize çıkarmıyorum, çünkü nefis rabbimin acıyıp korudukları müstesna alabileceğine kötülüğü emreder. Şüpheli yok ki rabbim çok bağışlayan ve çok merhamet edendir" (âyet 53).

Melik Yûsuf'u tanıyıp şahsiyetini takdir ettikten sonra Yûsuf kendisine ülkedeki

malî işlerin sorumluluğunu vermesini ister, melik de bunu kabul eder. Melikin rüyasında gördüğü gibi yedi bolluk yılı gelip geçer ve yedi yıl süren kıtlık dönemi başlar. Bu dönemde insanlar Yûsuf'un yanına gelerek erzak talep ederler. Yûsuf'un kardeşleri de aynı amaçla Ken'an diyarından gelip Yûsuf'un huzuruna çıkarlar. Yûsuf kendilerini tanıdığı halde onlar Yûsuf'u tanıyamazlar. Yûsuf kardeşlerini ağırlar, istedikleri erzağı verir, ikinci gelişlerinde üvey kardeşlerini de (kendi öz kardeşi Bünyâmin) getirmelerini ister, aksi halde kendilerine erzak verilmeyeceğini söyler ve ödedikleri bedeli de yüklerinin içine koydurur. Kardeşleri memleketlerine dönünce durumu babalarına anlatırlar ve erzak bedelinin de iade edildiğini belirtirler. İkinci defa gidecekleri sırada babalarından âdeta zorla izin alıp Bünyâmin'le birlikte Mısır'a varırlar. Huzura çıktıklarında Yûsuf kendini öz kardeşine tanıtır. Kardeşlerinin erzak yüklerini hazırlar, bu arada melike ait bir su kabının öz kardeşinin yükünün içine yerleştirilmesini emreder. Ardından hareket etmek üzere olan kafil mensupları hırsızlıkla suçlanır, onlar böyle bir şeyin mümkün olamayacağını, aksi takdirde yükünde su kabı bulunan kişinin ceza olarak köle sayılacağını söylerler. Aslında Mısır kanunlarında böyle bir ceza yoktur ve Yûsuf'un öz kardeşini yanında bırakabilmesi için başvurduğu bu taktik Cenâb-ı Hakk'ın böyle murat etmesiyle gerçekleşmiştir. Arama sonunda su kabı Bünyâmin'in yükünde bulununca çaresiz kalan kardeşlerin en büyüğü -daha önce Yûsuf'un öldürülmeyip kuyuya atılmasını tekli eden Rûbîl (Ruben; Taberî, XIII, 46)- diğerlerine Yûsuf'a yapmış oldukları muameleyi hatırlatır ve babasının izni yahut Allah'ın bir hükmü olmadıkça Mısır'dan ayrılmayacağını bildirir. Diğer kardeşler ise gidip durumu babalarına anlatırlar. Ya'küb, Bünyâmin'in hırsızlık yapmayacağını bildiğinden oğullarının daha önce yaptıkları gibi bunun da onların bir oyunu olabileceğini düşünür. Kendisinden alınan evlâtlarını Cenâb-ı Hakk'ın geri göndereceği yolundaki ümidini tekrarlar ve sabırla bekleyeceğini söyler. Bu arada derin üzüntüsünden dolayı gözlerine ak düşer. Oğullarına da Mısır'a dönüp Yûsuf ile kardeşini aramalarını ve Allah'ın rahmetinden ümit kesmemelerini tavsiye eder. Kardeşler Mısır'a varınca tekrar Yûsuf'un huzuruna çıkar ve yiyecek sıkıntısı çektiklerini belirterek ondan yardım isterler. Bu defa Yûsuf, cahilliklerinden dolayı Yûsuf ile öz kardeşine yaptıkları muameleyi hatırlayıp ha-

tırlamadıklarını sorar; nihayet onlar da Yûsuf'u tanırlar. Yûsuf'un kardeşleri Allah'ın onu kendilerinden üstün kıldığını kabul ederler; Yûsuf ise kendilerine herhangi bir sitemde bulunmayacağını ve Allah'tan bağışlanmalarını dileyeceğini bildirir. Kardeşlerinden ülkelerine dönüp anne ve babalarını Mısır'a getirmelerini, gömleğini babalarının yüzüne sürdüklerinde onun gözlerinin tekrar göreceğini söyler. Sonunda bütün aile Mısır'a gelir. Yûsuf annesini ve babasını tahtına oturtur; onlar da Yûsuf'a tâzimde bulunur (*a.g.e.*, XIII, 89-90; Mâtürîdî, VII, 363); böylece Yûsuf'un rüyası gerçekleşmiş olur. Kıssa Yûsuf'un şu duasıyla sona erer: "Rabbim! Gerçekten sen bana nüfuz ve iktidardan büyük bir pay lutfettin, olayların varacağı sonucu önceden keşfetme ilmini öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan Allahım! Dünyada da âhirette de beni koruyup destekleyen sensin. Canımı, bütün varlığıyla kendini sana adanmış biri olarak al ve beni sâlih kullarının arasında koy!" (âyet 101).

Sûrenin Resûl-i Ekrem'e hitap eden bundan sonraki kısmında Yûsuf kıssasında anlatılanların vahiy ile gelen gayb haberlerinden olduğu, kıssada geçen hadiselerin hiçbirine şahit olmayan kendisinin onları başka bir yolla bilemeyeceği, bu gerçeğe ve onun bütün çabalarına rağmen insanların çoğunun iman etmediği ifade edilir. Esasen göklerde ve yerde gönlünü ilâhî gerçeklere açanlar için birçok işaretin bulunduğu, buna karşılık inananların ekserisinin Allah'a ortak koştuğu ve O'na iman etmediği belirtilir. İmam Mâtürîdî buradaki ortak koşmanın imanda, ibadette veya ilâhî nimetlere şükretmede olabileceğini kaydeder (*Te'vilâtü'l-Kur'ân*, VII, 371). Ardından, son peygamberin ve Kur'an'ın hitap ettiği toplulukların tarihte gelip geçmiş kavimlerin âkibetinden neden ibret almadıkları sorulur ve kendilerinden nefislerinin arzularına uymamaları istenir. Sûrenin sonunda Hz. Yûsuf ile kardeşlerinin ve önceki peygamberlerle kavimlerinin kıssalarında aklını kullananlar için çeşitli ibretlerin bulunduğu, Kur'an'ın önceki vahiyleri tasdik edip gerekli her şeyi açıklayan, iman eden toplumlar için hidayet ve rahmet kaynağı teşkil ettiği beyan edilir.

Resûl-i Ekrem'den rivayet edilen bir hadiste Yûsuf'un kendisinin, babası Ya'küb'un, onun babası İshak'ın ve onun babası İbrâhim'in asil ve kerim insanlar olduğu ifade edildiğinden sonra şöyle buyrulur: "Yûsuf'un hapiste kaldığı süre kadar ben hapiste kalsaydım oradan çıkma emrini getiren kişiye hemen icâbet ederdim." Re-

YÛSUF SÛRESİ

sûlullah bu sözünün ardından şu meâldeki âyeti okur: "Elçi Yûsuf'a gelince o dedi ki, 'Efendine dön ve ona ellerini kesen kadınların zoru neydi?' diye sor" (Yûsuf 12/50; *Müsned*, II, 326; Buhârî, "Tefsîr", 12/1, 5; Tirmizî, "Tefsîr", 12/1). Mecdüddin İbnü'l-Esîr, Yûsuf'un asil oluşunu nübüvveti, ilmi, güzelliği, iffeti, iyi ahlâkı, adaleti, dünyevî ve dinî riyasetin kendisinde toplanmasıyla açıklamıştır (*en-Nihâye*, "krım" md.). İbn Abbas yoluyla Resûl-i Ekrem'den nakledildiği belirtilen, "Yûsuf hapisten çıkan arkadaşından kendisini efendisinin yanında anmasını isteyip Allah'tan başka birinden medet umduğu için hapiste uzun süre kalmıştır" anlamındaki rivayet (Taberî, XII, 291-293) isnadında zayıf ve güvenilmez râviler bulunduğu mutabakatla söylenmiştir (İbn Kesîr, IV, 28; Heysemî, VII, 40). Yûsuf sûresi Resûlullah'a Zebûr yerine verilen ve Hz. Ömer'in sabah namazlarında okuduğu sûrelerden biridir (İbrâhim Ali, s. 256-257). Bazı tefsîr kitaplarında yer alan, "İnce duygulu ve yufka yürekli olanlarınıza Yûsuf sûresini öğretin. Cenâb-ı Hak bu sûreyi okuyan, aile fertleriyle hizmetçilerine öğreten kimsenin ölüm ağrılarını hafifletir, ona müslümana haset etmeme gücü verir" meâlindeki hadisin (Zemahşerî, III, 331; Beyzâvî, II, 331) mevzû olduğu kabul edilmiştir (Zemahşerî, neşredenlerin notları, bk. I, 684-685; III, 331; Trablusî, II, 499).

Yûsuf sûresine tefsirlerde özel bir yer verilmiş, hakkında müstakil kitaplar ve makaleler yazılmış, tezler hazırlanmıştır. Sürenin İbn Ebû Hâtim er-Râzî'nin *Tefsîr-ü'l-Kur'ânî'l-azîm* içindeki tefsiri, Muhammed b. Abdülkerîm el-Bencâbî tarafından yüksek lisans tezi olarak neşre hazırlanmıştır (1404-1405, Câmîatü Ümmi'l-kurâ). Hanefî fakihî ve kelâm âlimi Sadrüşşerîfâ *Risâletü te'vîli kıssatü Yûsuf* adlı Farsça eserinde (Süleymaniye Ktp., Aya-sofya, nr. 1980, vr. 94^b-104^a) Yûsuf kıssasının edebî ve tasavvufî yorumunu yapmıştır. Muîn el-Miskîn de *Ahsenü'l-kaşas (Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf)* ismiyle Farsça bir eser kaleme almış, Hüseyin Vâiz-i Kâşifî *Câmi'ü's-sittin* adıyla kaydedilen tasavvufî bir tefsir yazmıştır. Ebû Bekir Tâceddin Ahmed b. Muhammed b. Zeyd et-Tûsî'ye ait *Câmi'ü le'â'ifi'l-besâtin*, Altıparmak Mehmed Efendi tarafından *Yûsuf Sûresi Tefsiri* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 94). Şeyh Ya'kûb b. Şeyh Mustafa el-Celvetî *Netîcetü't-tefâsîr* (İstanbul 1318), Giritli Sırrı Paşa *Ahsenü'l-kasas Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf aleyhisselâm* (I-III, İstanbul 1309; bu

eser kısaltılarak Tahir Galip Seratlı tarafından sadeleştirilmiştir: *Hikâyelerin En Güzeli, Ahsenü'l-Kasas, Güzeli İnsan Yusuf Yusuf Sûresi Tefsiri*, İstanbul 2005), Seyyid Feriullah Müsevî *Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf (a.s.) ber Nazm-ı Fârisî* (Tahran 1382), Seyyid Murtaşâ Hüseyinî Nücümî, *Şemîm-i Ken'ânî: Tefsîr ber Sûre-i Yûsuf (a.s.)* (Kum 1383 [sürenin ahlâkî açıdan tefsiri]) ve Ahmed Nevfel *Sûretü Yûsuf: Dirâse tahlîliyye* (Amman 1420/1999) adlı eserleri kaleme almış, Refika Ömer Bekr Sabbâğ *el-İbre min kıssatü Yûsuf 'aleyhisselâm* (1405, Câmîatü Ümmi'l-kurâ) ve Osman İrmak *Yusuf Sûresi Işığında İnsan Eğitimi* (1994, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü) ismiyle yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Ramazan es-Seyyid "Ađvâ cedide 'alâ tefsîri sûreti Yûsuf" adlı makalesinde sûrede geçen elli civarındaki kelimeyi eski Mısır diliyle karşılaştırmış (*Dirâsâtü 'Arabiyye ve İslâmiyye*, sy. 8 [Kahire 1989], s. 14-57), Abdülhakîm b. İbrâhim el-Matrûdî, "el-Kur'âne ve'l-hîle fî sûreti Yûsuf"unda bu iki kavramı sûredeki konuları ve müfessirlerin yorumları açısından ele almıştır (*Mecelletü'd-dirâsâtü'l-Kur'âniyye*, IX/1 [2007], s. 199-235). J. Hameen-Anttila Yûsuf, Yûsuf sûresini edebî yönden değerlendirdikten sonra İslâm dünyasında ve Batı'da Hz. Yûsuf ve Yûsuf sûresi hakkında yapılan çalışmaların bir listesini vermiş, Sufia Uddin, Yûsuf sûresinde Yûsuf ve Züleyha ile ilgili anlatımlara nefis terbiyesi açısından Abdülkerîm el-Kuşeyrî'nin yaptığı yorumları konu alan bir makale yazmıştır (bk. bibl.). Hollandalı şarkiyatçı Thomas Erpenius, *Sûretü Yûsuf ve teheccî'l-Arab / Historia Josephi Patriarchae* adı altında Arapça eğitimine yönelik bir eser kaleme almıştır (Leiden 1617).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, II, 326; III, 286; a.e. (Arnaût), XX, 441; Taberî, *Câmi'ü'l-beyân* (Sidki Cemîl el-Attâr), Beyrut 1415/1995, XII, 195-196, 201, 213-214, 221-223, 227, 229-230, 239-250, 291-293; XIII, 46, 89-90; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân* (nşr. Hatice Boynukalın), İstanbul 2006, VII, 269, 290-293, 363, 371; Vâhidî, *Esbâbün-nüzûl* (nşr. Eymen Sâlih Şa'bân), Kahire 1424/2003, s. 208; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd v.dğr.), Riyad 1418/1998, neşredenlerin notları, I, 684-685; III, 331; Beyzâvî, *Envârü't-tenzil*, Beyrut 1410/1990, II, 331; Yûsuf b. Hilâl es-Safedî, *Keşfü'l-esrâr ve hatkü'l-estâr*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 157, vr. 214^{a-b}; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîr-ü'l-Kur'ânî'l-azîm*, Beyrut 1385/1966, IV, 28; Heysemî, *Mecma'ü'z-zevâ'id*, VII, 40; Muhammed et-Trablusî, *el-Keşfü'l-ilâhî 'an şedidî'z-zâf ve'l-mevzû' ve'l-vâhî* (nşr. M. Mahmûd Ahmed Bekkâr), Mekke 1408/1987, II, 499; Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî, *Rûhu'l-me'â-*

nî (nşr. M. Ahmed el-Emed – Ömer Abdüsselâm es-Selâmî), Beyrut 1420-21/1999-2000, XII, 500-501, 507; Ca'fer Şerefeddin, *el-Mevsû'atü'l-Kur'âniyye haşâ'ışü's-süver*, Beyrut 1420/1999, IV, 117-182; Ahmed Nevfel, *Sûretü Yûsuf: Dirâse tahlîliyye*, Amman 1420/1999; İbrâhim Ali es-Seyyid Ali İsâ, *el-Ehâdis ve'l-âşârü'l-vâride fî fe-zâ'ili süveri'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Kahire 1421/2001, s. 256-257; J. Hameen-Anttila, "We Will Tell You the Best of Stories", A Study on Surah XII", *SO, LXVII* (1991), s. 7-32; S. Uddin, "Mystical Journey of Misogynist Assault?: Al-Qushayri's Interpretation of Zulaikha's Attempted Seduction of Yusuf", *Journal for Islamic Studies*, XXI, South Africa 2001, s. 113-135; Seyyid Muhammed Hüseyinî, "Sûre-i Yûsuf", *DMT*, IX, 345-346; Abdurrahman Küçük, "Bünyâmin", *DİA*, VI, 490-491.

BEKİR TOPALOĞLU

YÛSUF b. TÂŞFİN

(يوسف بن تاشفين)

Ebû Ya'kûb Emîr-ü'l-müslimîn Nâsirüddîn Yûsuf b. Tâşfîn b. İbrâhim b. Turkût es-Sanhâcî el-Lemtûnî (ö. 500/1106)

Murâbit hükümdarı
(1073-1106).

400 (1009) yılında Büyük Sahrâ'da doğdu. Gençlik yıllarında Murâbitler hareketinin kurucusu Mâlikî fakihî Abdullah b. Yâsîn'in davetine katıldığı anlaşılmaktadır. Hakkındaki ilk bilgi, Abdullah'ın askeri faaliyetleri yürütmekle görevlendirdiği iki kardeşten biri olan Ebû Bekir b. Ömer el-Lemtûnî'nin kumandanları arasında yer aldığına dairdir. Buna göre Mağrib-i Aksâ'da cihadla görevlendirilen Ebû Bekir 448'de (1056) amcasının oğlu olan Yûsuf'u Sûs'ta Masmûdeliler'le savaştığı orduya kumandan tayin etmişti. Abdullah b. Yâsîn'in ölümünün (451/1059) ardından Lemtûne ile Cüdâle arasında ihtilâf çıkınca Fas bölgesinin yönetimini Yûsuf b. Tâşfîn'e bırakan Ebû Bekir bu ihtilâfı çözmek için Sahrâ'ya gitti (453/1061). Yûsuf, Ebû Bekir'in dönüşüne kadar geçen sürede onun 454'te (1062) başlattığı Merakeş şehrinin yapımını büyük ölçüde tamamladı. Ebû Bekir adına para bastırıldı. Orduyu yeniden düzenledi; yanında 20.000 kişilik bir ordu bulundururken Lemtûne, Cüdâle, Telkâte ve Missûfe kabilelerinin liderlerine beşer bin kişilik kuvvetler tahsis etti.

Rif'ten Tanca'ya kadar uzanan bölgeyi 460 (1068) yılına kadar kontrol altına aldıktan sonra Sudan'a yönelip Gâne Devleti'ne bağlı birçok merkezi ele geçiren Ebû Bekir el-Lemtûnî dönüştü Merakeş yakınlarında Yûsuf b. Tâşfîn ve kalabalık ordusu tarafından karşılandı (465/1073). Bu sırada Yûsuf'un ordusunun ihtişâmını görün-